

Jirka Vierimaa, YTM, sosiologian väitöskirjatutkija, käyttäytymisanalyysin asiantuntija

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Tampereen yliopisto

S-posti: jirka.vierimaa@tuni.fi

Annina Kolehmainen, TM, kouluttajapsykoterapeutti, käyttäytymisanalyysin asiantuntija

S-posti: annina.kolehmainen@gmail.com

Jari Parkkisenniemi, FM, käyttäytymisanalyysin asiantuntija

S-posti: jari@behaviormoves.com

Martti T. Tuomisto, Ph.D., BCBA-D, professori emeritus, psykoterapeutti (VET), kouluttajapsykoterapeutti
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (psykologia)

Tampereen yliopisto

S-posti: martti.tuomisto@tuni.fi

KÄYTTÄYTYMISANALYYSIN EETTISET PERIAATTEET¹

Avainsanat: käyttäytymisanalyysi, etiikka, ohjeet

Keywords: behavior analysis, ethics, principles

TAUSTA

Sovelletun ja kliinisen käyttäytymisanalyysin koulutusohjelma aloitettiin professori Martti T. Tuomiston johdolla täydennyskoulutuksena Tampereen yliopistossa vuonna 2006. Koulutusohjelman avulla on pyritty edistämään ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen ymmärtämistä. Koulutusohjelmaa on myös toteutettu ajoittain autismi- ja kuntoutuspainotteisena sovelusalan yleisyyden ja edustavuuden vuoksi.

Suomen Käyttäytymisanalyysin Seura (SKS ry) ja sen eettinen toimikunta perustettiin vuonna 2013. Yhdistyksessä on tähän saakka noudatettu Suomen käyttäytymisanalyysin ja kognitiivisen käyttäytymisterapian yhdistyksen (SKY ry) eettisiä ohjeita, mutta käyttäytymisanalyysin edustuksen lisääntyessä on tullut ajankohtaiseksi laatia seuralle omat eettiset periaatteet. Edellä mainitun taustan lisäksi käyttäytymisanalyysin kansainvälinen kattojärjestö Association for Behavior Analysis International (ABAI) julkaisi kannanottonsa ihmisarvoa ja -oikeuksia kunnioittavien menetelmien puolesta näiden eettisten periaatteiden kirjoittamisen aikana (ABAI, 2022).

Käyttäytymisanalyysia ammattitai tutkimustoiminnassaan harjoittavat henkilöt edustavat toimintakulttuuria, jossa muista välittäminen ja muiden elämänlaadun parantaminen ovat ensisijaisia asioita. Heidän toimintansa seitsemäksi ydinperiaatteeksi voidaan lukea 1) muiden auttaminen tai vähintään haitan ennaltaehkäiseminen, 2) muiden kohtelemine oikeudenmukaisesti, 3) totuudenmukaisuuden ja rehellisyyden vaaliminen pitkäaikaisten ihmissuhteiden taustavoimana, 4) muiden arvokkuuden tunnustaminen, 5) muiden kohtelemine myötätuntoisesti, 6) toiminnan laadukkuuteen pyrkiminen ja 7) oman vastuunalaisuuden hyväksyminen (Bailey & Burch, 2011, s. 15–26).

Käyttäytymisanalyysin asiantuntija (myöhemmin asiantuntija, ks. alaviite) on tyypillisesti moniammatillinen osaaja, joka hyödyntää ja edustaa työssään käyttäytymisanalyysia muiden osaamisalojen lisäksi ja pyrkii sen menetelmin vaikuttamaan myönteisesti muiden elämiin. Nämä eettiset periaatteet on laadittu selventämään nykyisille ja tuleville asiantuntijoille sekä heidän palvelujaan käyttäville, millaisia eetti-

¹ Kiitämme dosentti Tero Timosta hänen arvokkaista kommentistaan näihin eettisiin periaatteisiin.

siä vastuualueita asiantuntijoiden ammatti- ja tutkimustoimintaan kuuluu.

Käyttäytymisanalyysin eettisten periaatteiden kattavasti julki lausumisen tarkoituksena on edistää käyttäytymisanalyysia työssään harjoittavien amatillista kehittymistä ja toiminnan laadukkuutta. Silloin, kun asiantuntijuus nähdään laajemmin ymmärrettynä työelämän ilmiönä sekä jatkuvana aktiivista itsensä kehittämistä ja oman työn selvärajaisesti harjoittamista vaativana asiana, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa, eettiset periaatteet voivat selventää asiantuntijoiden vastuullista toimintaa työelämän erilaisissa yhteistyö- ja vuorovaikutussuhteissa. Käyttäytymisanalyysin asiantuntijana kehittymiseen kuuluu keskeisesti esimerkiksi menetelmien vaikutusten, etujen sekä niiden rajoitusten ymmärtäminen. Siten asiantuntijan on mahdollista aktiivisesti työskennellä hyötyjen varmistamiseksi ja haitan välttämiseksi sekä ensisijaistaa asiakkaiden hyvinvointi ja oikeudet muusta ympäristöstä riippumatta.

Olemme jakaneet laatimamme eettiset periaatteet kuuteen lukuun, joista jokaisessa asiantuntijana vastuullisesti toimiminen nähdään edellä mainittujen seitsemän ydinperiaatteen kautta niin periaatteellisilla kuin käytännönläheisillä tavoilla. Käyttäytymisanalyysin parissa asiantuntijan pätevyyden voidaan katsoa edellyttävän tietoisuutta näistä eettisistä periaatteista ja sitoutumisen niiden noudattamiseen. Näitä ohjeistuksia ei tule käyttää irrotettuna kokonaisuudesta ja asiayhteydestään.

Laatimiemme eettisten periaatteiden lukujen otsikointi mukailee Be-

havior Analysis Certification Boardin eettisiä ohjeita (BACB, 2022). Kolmessa ensimmäisessä luvussa kuvataan, millaisin tavoin asiantuntijat voivat harjoittaa sekä itsenäistä että sidosryhmät huomioivaa ammattitoimintaa vastuullisesti osana intensiivisesti verkostoitunutta sekä kulttuurisesti monimuotoistuvaa ja sen ymmärtämistä edellyttävää työelämää.

Neljännessä luvussa kuvataan asiantuntijan vastuullista toimintaa muiden kouluttajana ja työnohjaajana. Kouluttajana ja työnohjaajana vastuullisesti toimimalla asiantuntija osallistuu samalla nämä eettiset periaatteet jakavien työympäristöjen aktiiviseksi rakentajaksi. Viidennessä luvussa kuvataan asiantuntijan esiintymistä ja käyttäytymisanalyysin edustamista julkisissa tilanteissa. Kuudennessa ja viimeisessä luvussa käsitellään asiantuntijan vastuualueita osana tieteellistä tutkimusta.

Käyttäytymisanalyysin eettiset periaatteet²

1. Asiantuntijan vastuullisuus

- 1.1. *Totuudenmukaisuus.* Asiantuntija pyrkii edistämään totuudenmukaista käyttäytymistä ja välttää lainvastaista toimintaa (suhteessa vakuutusyhtiöihin, asiakkaisiin, koulutettaviin ja työnohjattaviin).
- 1.2. *Lainmukaisuus.* Asiantuntijan tulee toimia kotimaansa lakien mukaisesti ja toiminnasta asetettuja säädöksiä kunnioittaen ja niitä noudattaen. Asiantuntijaa sitoo myös omien muiden ammattirooliensa eettiset ohjeet.

² Näissä eettisissä periaatteissa sanalla *asiantuntija* tarkoitetaan käyttäytymisanalyysia ammatti- tai tutkimustoiminnassaan hyödyntävää henkilöä, joka on suorittanut hyväksytysti Sovelletun ja kliinisen käyttäytymisanalyysin koulutusohjelman eli joka voi käyttää käyttäytymisanalyysin asiantuntijan nimikettä, on BACB:n sertifioima käyttäytymisanalyytikko, tai edustaa käyttäytymisanalyysia Suomen käyttäyty-

misanalyysin seuran (SKS ry) tai Suomen käyttäytymisanalyysin ja kognitiivisen käyttäytymisterapian yhdistyksen (SKY ry) jäsenenä. Asiantuntija voi ammatissaan toimia myös muissa rooleissa (kuten psykoterapeuttina tai psykiatrina), jolloin hän noudattaa toiminnassaan ensisijaisen ammattinsa eettisiä ohjeita sekä toimintaa sääteleviä lakeja ja muita säädöksiä.

- 1.3. *Vastuunalaisuus.* Asiantuntijan tulee toimia vastuuntuntoisesti ja sitoutua toimimaan ammatissaan asiakkaan eduksi.
 - 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen.* Asiantuntijan tulee huomioida, millaisia ammattirooleja hänelle on mahdollisesti määritelty erillisissä sopimuksissa ja tuottaa palveluita niiden mukaisesti.
 - 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen.* Asiantuntijan tulee toimia pätevyysaluensa mukaisissa tehtävissä ja tehdä tarvittaessa yhteistyötä muiden alojen asiantuntijoiden kanssa. Oman ammattitaidon ja osaamisen ylittävissä tehtävissä hän kääntyy muiden ammattilaisten puoleen.
 - 1.6. *Ammattitaidon ylläpitäminen.* Asiantuntijan tulee pitää yllä ammattitaitoaan ja osaamistaan osallistumalla säännöllisesti alan koulutuksiin ja työnohjaukseen. Asiantuntijan tulee myös pysyä ajan tasalla työhönsä liittyvien kriittisten tietojen kirjaamisesta ja tietoturvaan koskevista asioista.
 - 1.7. *Kulttuuritietoisuus.* Asiantuntijan tulee sitoutua hankkimaan riittävästi tietoa ihmisten erilaisista kulttuuritaustoista sekä asiakkaiden hoitoon nähden riittävän laajasti heidän taustoistaan.
 - 1.8. *Syrjinnän ja häirinnän vastaiset käytänteet.* Asiantuntija ei saa tietoisesti ja toistuvasti syrjiä eikä häiriköidä asiakkaita, kollegoita, koulutettavia tai työnohjattavia. Hän suhtautuu toisiin asianmukaisesti, kunnioittavasti ja hyviä tapoja noudattaen.
 - 1.9. *Vaikeudet omassa elämässä.* Asiantuntijan tulee huomioida henkilökohtaiset (kuten omaa elämäntilannetta tai terveyttä) koskevat vaikeudet siinä määrin kuin ne voivat vaikuttaa työskentelyyn muiden kanssa. Asiantuntijan tulee ratkaista asiakkaan etua tavoitellen sellaiset tilanteet, joissa hänen oman elämänsä haasteet vaikuttavat hänen työhönsä.
 - 1.10. *Lahjojen antaminen ja saaminen.* Asiantuntija ei anna eikä ota vastaan huomattavan arvoisia lahjoja. Lahjan vastaanottaminen voidaan katsoa hyväksyttäväksi niissä tapauksissa, joissa se on kertaluontoinen kiitollisuuden osoitus eikä hyödytä vastaanottajaa taloudellisesti.
 - 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen.* Asiantuntijalla on aina ensisijainen vastuu siitä, ettei hän käytä asiakkaita, kollegoita, koulutettavia tai työnohjattavia hyväkseen taloudellisesti tai muilla tavoin.
 - 1.12. *Tietopyyntöihin vastaaminen.* Asiantuntijan tulee vastata hänelle esitettyihin asiakkaita, kollegoita, koulutettavia ja työnohjattavia koskeviin tietopyyntöihin niille asetetuissa määrärajoissa.
- 2. Toimiminen vastuuntuntoisesti asiantuntijatehtävissä**
- 2.1. *Ammattitoiminnan kirjallinen dokumentoiminen.* Asiantuntijan tulee noudattaa ammattitoimintaansa liittyviä tietojen kirjaamista koskevia lakeja ja säädöksiä. Lisäksi hänen tulee harkintansa mukaan dokumentoida muita asiakassuhteisiin ja palveluntarjontaan liittyviä tapahtumia. Lainmukaisen ja tarkoituksenmukaiseksi katsotun kirjallisen dokumentoinnin tarkoituksena on asiantuntijan oman sekä hänen asiakkaidensa oikeusturvan sekä laadukkaan intervention varmistaminen.
 - 2.2. *Tehokkaiden interventioiden tarjoaminen.* Asiantuntijan tulee ensisijaistaa asiakkaan oikeudet saada asiantuntevaa ja ammatti-

taitoista palvelua. Asiantuntija tarjoaa vain sellaisia käyttäytymisanalyysin peruseriaatteisiin perustuvia palveluita, jotka on osoitettu tehokkaiksi ja vaikuttaviksi ajantasaisessa ja korkeatasoisessa tieteellisessä tutkimuksessa, ja jotka ovat sen lisäksi asiakkaan, koulutettavan tai työnohjattavan edun mukaisia. Asiantuntija voi tarjota perusteltuja korkeellisia palveluita silloin, kun tieteelliseen tutkimusnäyttöön perustuvia käyttäytymisanalyttisiä palveluita ei ole olemassa.

- 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen.* Asiantuntijan tulee tuottaa palvelut vastuuntuntoisesti ja yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa sovituissa aikarajoissa.
- 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen.* Asiantuntijan tulee suojata hänen vastuullaan olevien asiakkaiden, koulutettavien, työnohjattavien sekä yhteistyötahojen kaikki luottamukselliset tiedot lainsäädännön ja muiden ammattitoimintaa ohjaavien säästöjen mukaisesti. Luottamuksellisten tietojen suojaaminen kattaa läsnä- ja etätapaukset, yhteydenpidon, kirjaukset sekä muut dokumentoinnit (kuten tallenteiden käytön ja säilytyksen).
- 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille.* Asiantuntija voi jakaa asiakkaita, koulutettavia, työnohjattavia ja tutkimusryhmiä koskevia luottamuksellisia tietoja vain sellaisissa tapauksissa, että 1) hän on saanut luvan tietojen jakamiseen, 2) tietojen jakamisen tarkoituksena on suojata asiakasta vahingoittamasta itseään tai muita, 3) tiedon jakamisen tarkoituksena on ratkaista kirjalliseen sopimukseen liittyviä asioita, 4) tietojen jakamisen tarkoituksena on ennaltaehkäistä rikoksen tekeminen tai on syytä epäillä fyysisen, käyttä-

tymiseen liittyvän tai taloudellisen vahingon aiheutumista tai että 5) lainsäädäntö niin edellyttää. Jos asiantuntija on veloitettu jakamaan luottamuksellista tietoa, jaettu tieto saa pitää sisällään vain tilanteeseen liittyvät olennaiset tiedot.

- 2.6. *Dokumentaation suojaaminen.* Asiantuntijan tulee olla tietoinen lainsäädännön ja muiden ammattitoimintaansa koskevien säästöjen mukaisista tietosuojavaatimuksista. Hänen tulee hävittää kirjalliset muistiinpanot sen jälkeen, kun ne on siirretty asianmukaisesti suojattuun sähköiseen järjestelmään tai vaihtoehtoisesti viety lukolliseen säilytykseen olemassa olevien säästöjen mukaisesti ajaksi Jos asiantuntija työskentelee organisaatiossa, ovat dokumentaation suojaamista koskevat käytännöt ja järjestelmät organisaation vastuulla.
- 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen.* Asiantuntijan tulee käyttää palveluista asiakkaille ja yhteistyökumppaneille tiedottaessaan ymmärrettävää kieltä sekä varmistaa, että palvelun sisältö ja vuorovaikutus on ymmärrettävää kaikille osapuolille. Hänen tulee lisäksi määrittellä laskuttamisen periaatteet ja käytännöt asiakkaalle ymmärrettävällä tavalla sekä lakien ja säästöjen mukaisesti. Hän antaa asiakkaalle laskun selkeät perusteet laskuttamisen yhteydessä ja toimittaa tositteen maksusta asianmukaisesti.
- 2.8. *Asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa työskenteleminen.* Asiantuntijan tulee toimia työssään siten, että asiakkaat ja yhteistyökumppanit pystyvät sitoutumaan hyvään yhteistyöhön hänen kanssaan (kuten tavoitteiden asettamiseen, hoitomenetelmien valintaan sekä niiden suunnittelemi-

- seen, soveltamiseen ja dokumentoimiseen).
- 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa.* Asiantuntijan tulee ensisijaisesti asiakkaan etu myös silloin, kun hän tekee yhteistyötä kollegoiden kanssa. Haastavissa yhteistyötilanteissa hän asettaa asiakkaan edun ensisijaiseksi ja pyrkii rakentaviin ratkaisuihin.
- 2.10. *Eturistiriitojen tunnistaminen.* Asiantuntijan tulee huomioida, että eturistiriidat voivat aiheuttaa haittaa yhdelle tai useammalle osapuolelle. Sen vuoksi asiantuntija pyrkii luomaan ja säilyttämään sosiaaliset suhteet asiakkaiden ja muiden ammattilaisten kanssa mahdollisimman mutkattomina. Asiantuntijan tulee keskustella yhteistyön osapuolten kanssa, jos asiakkaan hoidon riskit kasvavat eturistiriitatilanteissa. Jos eturistiriidat aiheuttavat vaikeuksia tai esteitä työskentelylle, asiantuntijan tulee toteuttaa tarvittavat toimenpiteet niiden ratkaisemiseksi, dokumentoida ne sekä niiden lopputulokset.
- 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista.* Asiantuntijan tulee huolehtia kirjallisen tietoon perustuvan suostumuksen tai sopimuksen laatimisesta sekä allekirjoittamisesta asiakkaan tai yhteistyökumppanin kanssa ennen työskentelyn aloittamista. Hänen tulee säilyttää kirjalliset suostumukset ja sopimukset asianmukaisesti. Asiantuntija on vastuussa myös hoitoon liittyvien sopimusten ja asiakirjojen läpikäymisestä asianosaisten kanssa.
- 2.12. *Terveysongelmien huomioiminen.* Asiantuntijan tulee varmistaa, että asiakkaan terveysongelmat on huomioitu hoitosuunnitelmassa ja sen soveltamisessa. Hän antaa tarvittaessa kirjallisen selvityksen työstään asiakkaan lääkehoidosta vastaavalle toimijalle.
- 2.13. *Käyttäytymisanalyyttisten menetelmien valitseminen, suunnitteleminen ja käyttäminen.* Asiantuntijan tulee valita menetelmä ja suunnitella interventio käyttäytymisanalyyttisten peruseräiteiden ja asiakkaan edun mukaisesti. Interventio suunnitellaan asiakkaan etua tavoitellen sekä ennakkoivasti mahdollisia riskitekijöitä vähentäen. Asiantuntijan tulee dokumentoida menetelmän käyttämistä koskeva suunnitelma ja sen toteuttaminen vaiheineen.
- 2.14. *Käyttäytymisanalyyttisten muutosmenetelmien valitseminen, suunnitteleminen ja käyttäminen.* Asiantuntijan tulee valita, suunnitella ja toteuttaa käyttäytymisen muutokseen suunnatut menetelmät 1) käyttäytymisanalyyttisten peruseräiteiden mukaisesti, 2) käyttämällä tieteellisessä tutkimuksessa tehokkaaksi osoitettuja menetelmiä, 3) perustamalla toimintansa ensisijaisesti positiiviseen vahvistamiseen, 4) asiakkaan tarpeita, ympäristöä ja mahdollisuuksia parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntäen ja 5) välttämällä myös tilapäisen tarpeettoman harmin tai kärsimyksen aiheuttamista. Asiantuntijan tulee huomioida muut menetelmiin liittyvät aiheelliset tekijät niiden valitsemisessa, suunnittelemisessä ja toteuttamisessa. Sellaisia ovat riskit ja keinot niiden vähentämiseksi, muut kuin ensisijaiset sekä pitkän aikavälin arvioitut tai tunnetut vaikutukset, menetelmän tehokkuus ja sen edut sekä kustannustehokkuus. Lisäksi hänen tulee suunnitella interventio siten, että se soveltuu asiakkaan päivittäiseen elämään. Asiantuntijan tulee dokumentoida intervention sisältö ja käytetyt menetelmät vaiheineen.

- 2.16. *Käyttäytymisanalyttisten muutosten menetelmien riskien huomioiminen ja vähentäminen.* Asiantuntijan tulee huomioida ennalta ja tavoitteellisesti vähentää käyttämiensä menetelmien mahdollisia haittavaikutuksia asiakkaille tai yhteistyökumppaneille. Hän ymmärtää, ja osaa yleistajuisesti kertoa eri sidosryhmille, millaisia kriteerejä haittavaikutuksia aiheuttavilla menetelmillä käyttäytymisanalyttisestä näkökulmasta on. Asiakkaalle haittaa aiheuttaviksi katsotaan sellaiset menetelmät, joilla tavoitellaan pitkän aikavälin hyötyjä, mutta joissa asiakkaaseen kajoataan fyysisesti, käytetään kajoamista avustavia välineitä ja joissa kajoaminen on lisäksi aversiivista (esimerkiksi asiakkaan vastustamaa tai opittua avuttomuutta aiheuttavaa). Asiantuntija osallistuu osana yhteistyöverkostoa käyttäytymisen heikentämistä tai rajoittamista sisältävän menetelmän suunnitteluun ja toteuttamiseen ainoastaan silloin, kun 1) asiakkaan terveysongelmat on ensin arvioitu uudelleen kohdan 2.12. *Terveysongelmien huomioiminen* mukaisesti, 2) kaikki muut kohdan 2.14. *Käyttäytymisanalyttisten muutosten menetelmien valitseminen, suunnitteleminen ja käyttäminen* mukaiset ehdot täyttyvät, mutta menetelmää ei voida perustaa ensisijaisesti positiiviseen vahvistamiseen, 3) muut menetelmät vähentäisivät asiakkaan hyvinvointia ja 4) menetelmän edut ja haitat voidaan arvioida yhteistyössä kaikkien asiakkaan terveydestä ja hyvinvoinnista vastaavien toimijoiden kanssa. Tällöin asiantuntijan tulee aktiivisesti arvioida, läpinäkyvästi dokumentoida ja tarvittaessa muuttaa ja vähentää käyttäytymisen heikentämistä ja rajoittamista sisältävien menetelmien käyttöä. Lisäksi asiantuntijan tulee tällais-
- ten menetelmien käyttämisen yhteydessä ensisijaistaa asiakkaan perusoikeudet, arvo ja arvokkuus tai päättää menetelmien käyttö tarpeettomana.
- 2.17. *Käyttäytymisanalyttisistä menetelmistä kertominen asiakkaalle ennen interventiota.* Asiantuntijan tulee kertoa asiakkaalle tekemänsä suunnitelma ja käyttäytymisen muuttamiseen perustuvat menetelmät, aikamääreet ja arviointiajankohdat ennen intervention aloittamista. Hän käy intervention sisältöön ja vaikuttavuuteen liittyvät tekijät – kuten muun vaikuttavan ympäristön – läpi yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa yhteistyötahojen kanssa.
- 2.18. *Käyttäytymisen muutoksen jatkuva arvioiminen.* Asiantuntijan tulee seurata ja tarvittaessa muuttaa suunnittelemiensa interventioiden toteuttamista, jotta hän voi varmistaa niiden olevan tuloksellisia. Jos asiantuntijan keräämä tieto osoittaa, ettei tavoiteltua käyttäytymismuutosta tapahdu, hän tekee suunnitelmaan tarvittavat muutokset ja jatkaa tiedonkeruuta havaitakseen ja osoittaakseen muutetun intervention tuloksellisuuden. Tarvittaessa hän käy läpi hoitoa ja sen etenemistä kollegoiden, yhteistyökumppaneiden ja muiden hoidosta vastuussa olevien toimijoiden kanssa.
- 2.19. *Ympäristön huomioiminen osana interventioiden suunnittelemista.* Asiantuntijan tulee tunnistaa, eritellä ja huomioida asiakkaan ympäristöön ja osana sitä vaikuttavat tekijät intervention suunnittelussa ja toteuttamisessa. Sellaisia ovat muiden käyttäytyminen, asiakasta tai henkilökuntaa koskevat mahdolliset riskit sekä muut hoitoa häiritsevät tekijät. Hänen tulee pyrkiä hoitoa häiritsevien ympäristötekijöiden vaikutuksen vähentämiseen muiden hoidosta

vastuussa olevien ammattilaisten kanssa. Asiantuntija dokumentoi olosuhteet, kaikki tehdyt toimenpiteet ja intervention lopulliset tulokset.

- 2.20. *Tiedonkeruu ja aineistojen kuvaaminen graafisesti.* Asiantuntijan tulee varmistaa tiedonkeruuseen soveltuvat tavat ja menetelmät, jotta hän pystyy esittämään keräämiensä tietojen tulokset graafisesti, tekemään niistä yhteenvedoja sekä käyttämään tietoja osana hoidon jatkoon suunnittelemissa ja siitä päättämistä.

3. Vastuullinen toiminta asiakkaiden ja sidosryhmien kanssa

- 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.2 *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*). Asiantuntijan tulee aina toimia asiakkaan parhaan edun mukaisesti sekä asiakkaan oikeudet huomioiden ja niitä tukien lainsäädäntö huomioiden.
- 3.2. *Sidosryhmien tunnistaminen.* Asiantuntijan tulee tunnistaa ammattitoimintaansa vaikuttavat ja oman ammattitoimintansa vaikutusalueella olevat sidosryhmät tarjotessaan palveluita. Asiantuntijan tulee huomioida muiden velvoitteet sekä pyrkiä tunnistamaan mahdolliset ristiriidat toimiessaan useiden sidosryhmien, kuten kouluissa työskennellessä vastuhenkilöiden, opettajien, rehtorien ja muun henkilökunnan sekä oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Tunnistetut velvoitteet ja mahdolliset sidosryhmäristiriidat tulee tuoda esille sidosryhmille ja dokumentoida lainsäädännön mukaisesti.
- 3.3. *Asiakkaaksi hyväksyminen* (ks. 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 1.6. *Ammattitaidon ylläpitäminen*). Asiantuntija voi ottaa asiakkaakseen vain sellaisia henkilöitä, joiden hoitoon ja auttamiseen hä-

nellä on asianmukaista osaamista ja riittävät resurssit. Niissä tilanteissa, joissa asiakkaan hoito tai auttaminen vaatii osaamista, jota asiantuntijalla ei ole, tulee hänen kertoa tästä asiakkaalle ja ohjata tai ohjeistaa asiakasta olemaan yhteydessä tahoon tai toimijaan, joka häntä voi auttaa.

- 3.4. *Palveluista sopiminen* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*). Ennen palveluiden toteuttamista asiantuntija varmistaa, että asiakkaan ja mahdollisten asianomaisten sidosryhmien kanssa on allekirjoitettu palvelusopimus tai palvelusta on muutoin kirjallisesti sovittu lainsäädännön mukaisesti. Sopimusmuutoksista tulee sopia asiakkaan ja mahdollisten sidosryhmien kesken.
- 3.5. *Hinnoittelusta ja kustannuksista sopiminen* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen*). Asiantuntijan tulee sopia palvelun hinta- ja laskutus käytännöt ennen palveluiden aloittamista yhdessä asiakkaan tai asiaankuuluvien sidosryhmien ja maksajan kanssa. Jos palvelussa tapahtuu muutos, joka vaikuttaa palvelun kustannuksiin, niistä on keskusteltava osapuolten välillä ennen muutoksen tekemistä. Maksutonta yhteistyötä ja palveluiden vaihtoa keskenään tarjotaan vain erillisen palvelusopimuksen tai toiminnan alaan kuuluvien vakiintuneiden käytäntöjen tai ohjeiden mukaisesti.
- 3.6. *Konsultaation järjestäminen* (ks. 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*, 2.12. *Terveysongelmien huomioiminen*). Asiantuntija konsultoi muita palveluntarjo-

ajia tarvittaessa. Konsultaatioon pyydetään asiakkaalta tietoon perustuva suostumus ja siinä noudatetaan tehtyä sopimusta, lainsäädäntöä sekä muita ammattitoimintaa koskevia säädöksiä.

- 3.7. *Sopimuksen tekeminen kolmannen osapuolen kanssa* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen*). Kun asiantuntija tekee sopimuksen palvelujen tarjoamisesta asiakkaalle kolmannen osapuolen (kuten toisen yrityksen, koulun tai terveydenhuollon) pyynnöstä, tulee osapuolten roolit selkeyttää yhdessä ja arvioida mahdolliset eturistiriidat ennen palvelujen aloittamista. Asiantuntijan tulee varmistaa, että sopimuksessa määritellään 1) jokaisen osapuolen vastuut, 2) tarjottavien käyttäytymispalvelujen laajuus, 3) saatujen tietojen käyttötarkoitukset, 4) mahdolliset käyttäytymisanalyysin asiantuntijoita koskevat velvoitteet ja 5) kaikki luottamuksellisuuden ylläpitämisestä koskevat rajoitukset, jos ne poikkeavat lainsäädännöstä. Asiantuntijat ovat vastuussa myös sopimusten muuttamisesta tarpeen mukaan ja muutosten tarkistamisesta sopimusosapuolten kanssa.
- 3.8. *Vastuunalaisuuden tunnistaminen sopimusketjussa tuotetuissa palveluissa* (ks. 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen*, 2.2. *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*). Asiantuntijan tulee ensisijaistaa asiakkaan hoito ja hyvinvointi muiden osapuolten edelle. Niissä tapauksissa, joissa kolmas osapuoli pyytää asiantuntijalta näiden eettisten periaatteiden kanssa ristiriidassa olevia, hänen päte-

vyysalueensa ulkopuolisia tai asiakas- ja yhteistyösuhteiden monimutkaistumiseen johtavia palveluita, asiantuntijan tulee ratkaista ristiriitainen tilanne aina asiakkaan edun mukaisesti. Niissä tapauksissa, joissa tilannetta ei voida ratkaista asiakkaan edun mukaisesti, asiantuntija voi lopettaa palvelut asianmukaisten toimenpiteiden jälkeen tai ohjata asiakas toiselle asiantuntijalle tai palveluntarjoajalle. Näissä tilanteissa kaikki toimenpiteet ja niiden lopputulokset dokumentoidaan.

- 3.9. *Vastuunalaisuuden tunnistaminen sopimusketjussa alaikäisille tuotetuissa palveluissa* (ks. 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen*, 2.8. *Asiakaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa työskenteleminen*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*). Tarjotessaan palveluita kolmannen osapuolen pyynnöstä alaikäiselle tai henkilölle, jolla ei ole päätösvaltaa asioihinsa, asiantuntijan tulee varmistaa, että huoltajalle tai edunvalvojalle ilmoitetaan tarjottavien palvelujen perusteista ja laajuudesta sekä heidän lainmukaisesta oikeudestaan saada kirjallinen kopio kaikista tiedoista ja toimenpiteistä. Asiantuntijan tulee olla tietoinen kaikista tietoon perustuvaan suostumukseen ja suostumuksen puoltamiseen liittyvistä edellytyksistä ja noudattaa niitä riippumatta muista palveluntarjoajista.
- 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*). Asiantuntijan tulee tiedottaa asiakkaille ja sidosryhmille luotta-

- mukSELLISUUDEN rajoituksista ammatillisen suhteen alussa ja silloin, kun tietojen luovuttaminen on tarpeen ja siitä on sovittu erillisessä sopimuksessa.
- 3.11. *Ammattitoiminnan dokumentointi* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.6. *Dokumentaation suojaaminen*, 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen*, 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa*). Asiantuntijan tulee luoda ja ylläpitää toimintaa kuvaavaa riittävän yksityiskohtaista ja laadukasta dokumentaatiota ammattitoiminnastaan koko palvelusuhteen ajan, jotta hän voi helpottaa omien tai kollegoiden palvelujen tarjoamista, osoittaa hyväksyvänsä ammattitoimintansa harjoittamista koskevan vastuunalaisuuden ja täyttääkseen siihen kohdistuvat (kuten lainsäädännön tai organisaation asettamat) vaatimukset.
- 3.12. *Asianmukaisten palveluiden edistäminen* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 2.2. *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*, 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen*). Asiantuntijan tulee työskentelytapojaan yleistajuisesti kuvaamalla ja havainnollistamalla edistää eri sidosryhmien ymmärrystä käyttäytymisen arviointiin ja muuttamiseen perustuvista käyttäytymisanalyttisistä menetelmistä. Hänen tulee tunnistaa ammattitoimintansa asiakas-kohtaisten tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavat laadukkuuden kriteerit ja dokumentoinnin asianmukainen määrä.
- 3.13. *Lähetteen kirjoittaminen* (ks. 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen*, 2.2. *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa*). Asiantuntijat voivat kirjoittaa lähetkeitä muille toimijoille tai suositella heitä asiakkaan ja sidosryhmien tarpeiden mukaan.
- 3.14. *Palveluiden jatkuvuuden varmistaminen* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen*, 2.6. *Dokumentaation suojaaminen*, 2.7. *Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen*, 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa*). Asiantuntijan tulee toimia asiakkaan edun mukaisesti palveluiden keskeytymisen tai niiden jatkoa häiritsevien tekijöiden välttämiseksi. Hän pyrkii oikea-aikaisesti helpottamaan ja varmistamaan palveluiden jatkumisen suunniteltujen keskeytysten yhteydessä. Tällaisia keskeytyksiä voivat olla mm. uudelleensijoittaminen tai väliaikainen virkavapaa, sairaudet, huoltajien pyyntö tai hätätilanteet. Niissä tapauksissa, joissa palvelu keskeytyy, asiantuntijan tulee ilmoittaa sopimuksen kaikille osapuolille palveluiden jatkuvuuden varmistamiseksi tehdyistä toimituksista. Asiantuntijan tulee dokumentoida kaikki tällaisissa tilanteissa toteutetut toimenpiteet ja niiden lopputulokset.
- 3.15. *Palveluiden lopettaminen* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen*, 2.6. *Dokumentaation suojaaminen*, 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa*, 2.13. *Käyttäytymisanalyttisten menetelmien valitseminen, suunnitteleminen ja käyttäminen*). Asiantuntijan tulee sisällyttää laatimaansa palvelusopimukseen palvelujen lopettamisen edellytykset ja ehdot. Hänen tulee harkita palveluiden lopettamista silloin, kun 1) asiakas on täyttänyt kaikki käyttäytymisen

muutostavoitteet, 2) asiakkaan käyttäytymistä koskevat muutostavoitteet eivät toteudu, 3) asiantuntija tai hänen koulutuksessa oleva altistuu haitallisille olosuhteille, joita ei voida kohtuudella ratkaista, 4) asiakas tai palvelusopimuksen muut osapuolet pyytävät palvelun lopettamista, 5) muut sidosryhmät eivät noudata yhteistyössä asiantuntijan kanssa tehtyä suunnitelmaa huolimatta asianmukaisista pyrkimyksistä sidosryhmäristiriitojen vähentämiseksi tai 6) palvelusta ei enää makseta. Asiantuntijan tulee laatia ja antaa asiakkaalle tai sopimusosapuolille kirjallinen suunnitelma palveluiden lopettamiseksi sekä dokumentoida kaikki toteutetut palveluiden lopettamiseen liittyvät vaiheet.

- 3.16. *Asiakkaan siirtäminen toiselle asiantuntijalle* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen*, 2.6. *Dokumenttaation suojaaminen*, 2.9. *Yhteistyön tekeminen kollegoiden kanssa*). Asiantuntijan tulee sisällyttää laatimaansa palvelusopimukseen kriteerit asiakkaan siirtämiseksi organisaatiossaan tai sen ulkopuolella olevalle toiselle käyttäytymisanalyysin asiantuntijalle, jolla on tarvittava tieto ja osaaminen auttaa asiakasta. Asiakkaan siirtämistä kollegalle tulee edistää asiakkaan edun mukaisesti ja siitä on laadittava kirjallinen suunnitelma, joka sisältää tavoitepäivämäärät, siirtymätoimet ja vastuullisten osapuolten nimet. Lisäksi suunnitelma on pidettävä ajantasaisena siirtymätoimien ajan. Siirtymät toteutetaan mahdollisuuksien mukaan ilman merkittäviä katkoja yhteistyössä palveluiden eri toimijoiden kesken.

4. Vastuullinen toiminta kouluttajana ja työnohjaajana

- 4.1. *Ohjausta koskevien vaatimusten*

noudattaminen (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*). Asiantuntijan tulee tuntea ja noudattaa kaikkia muiden kouluttajana ja työnohjaajana toimimista koskevia vaatimuksia kuten eettisiä periaatteita ja työnantajan toimintaperiaatteita, mukaan lukien ohjauksen toteuttamistapoihin kuten henkilökohtaisiin tapaamisiin, videokonferensseihin sekä yksilö- ja ryhmätapaamisiin liittyviä vaatimuksia.

- 4.2. *Pätevyys ohjaajana toimimiseen* (ks. 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 1.6. *Ammattitaidon ylläpitäminen*). Asiantuntija voi kouluttaa ja työnohjata muita ainoastaan sellaisilla aihealueilla, joilla hän on itse hankkinut pätevyuden. Hän tarjoaa ohjausta hankittuaan riittävästi tietoa ja taitoja tehokkaan ohjauksen toteuttamiseen sekä arvioi ja edistää jatkuvasti omaa ammatillista kehittymistään muiden ohjaajana.

- 4.3. *Laadukkaan ohjauksen varmistaminen* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 2.2. *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*). Asiantuntijan tulee ottaa ohjattavakseen vain sellainen määrä koulutettavia ja työnohjattavia, joita hän pystyy ohjaamaan tehokkaasti. Hänen tulee tuntea ja noudattaa työnsä vaatimuksia kuten eettisiä periaatteita ja työnantajan toimintaperiaatteita kaikin soveltuvin osin. Lisäksi hänen tulee huomioida keskeisimmät osatekijät kuten asiakkaiden tarpeet, senhetkisistä koulutettavista ja työnohjattavista aiheutunut työmäärä, ajankäyttö sekä muut resurssit päättäessään uusien koulutettavien ja työnohjattavien ottamisesta. Asiantuntijan itse arvioi, että hänellä on enimmäismäärä koulutettavia ja työnohjattavia, hänen tulee tarvittaessa

tehdä tilanteestaan kirjallinen itsearviointi ja viestiä sen tuloksista työnantajalleen tai muille asiasta vastuussa oleville osapuolille.

- 4.4. *Vastuunalaisuuden hyväksyminen muiden ohjaajana toimimisessa* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*). Asiantuntijan tulee toimia vastuullisesti ohjatessaan muita. Hän on myös vastuussa koulutettaviensa ja työnohjattaviensa sellaisesta ammatillisesta toiminnasta, joka kuuluu osaksi ohjaussuhdetta. Siihen voivat kuulua asiakastapaamiset, työnohjaus, koulutus, tutkimustoiminta ja julkiset lausunnot.
- 4.5. *Ohjauksen dokumentoiminen* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*, 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.6. *Dokumentation suojaaminen*, 3.11. *Ammattitoiminnan dokumentoiminen*). Asiantuntijan tulee laatia, päivittää, säilyttää ja hävittää koulutettavia ja työnohjattavia koskevat – myös luottamuksellisia tietoja sisältävät – dokumentit asianmukaisten käytäntöjen kuten eettisten periaatteiden ja työnantajan toimintaperiaatteiden mukaisesti. Hänen tulee varmistaa sekä itsensä että koulutettaviensa ja työnohjattaviensa laatimien dokumenttien täsmällisyys kokonaisuuksina. Asiantuntija toteuttaa dokumentoinnin sellaisilla tehokkailla tavoilla, jotka mahdollistavat ohjausvelvollisuuden siirtämisen tarvittaessa toiselle henkilölle. Hänen tulee säilyttää dokumentaatio kirjallisessa sopimuksessa määritetyn enimmäisajan ja muun vallitsevan lainsäädännön mukaisesti sekä opastaa koulutettaviaan ja työnohjattaviaan toimimaan samalla tavalla.
- 4.6. *Ohjaussuhteiden järjestäminen* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen*, 2.2. *Tehokkaan hoidon*

tarjoaminen). Asiantuntijan tulee toteuttaa järjestämänsä koulutus ja työnohjaus työtään koskevia vaatimuksia (kuten eettisiä periaatteita ja työnantajan toimintaperiaatteita) noudattaen. Hän suunnittelee ja toteuttaa koulutus- ja työnohjausprosessit tutkimusnäyttöön ja positiiviseen vahvistamiseen perustuvain tavoin soveltaen niitä yksilötasolle jokaisen koulutettavan ja työnohjattavan senhetkisen tilanteen ja yhdessä asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

- 4.7. *Monimuotoisuuden huomioiminen muiden ohjauksessa* (ks. 1.5. *Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen*, 1.6. *Ammattitaidon ylläpitäminen*, 1.7. *Kulttuuritietoisuus*, 1.9. *Vaikeudet omassa elämässä*). Asiantuntijan tulee huomioida ja aktiivisesti sisällyttää koulutus- ja työnohjaussuhteisiinsa monimuotoisuutta koskevat aihepiirit (kuten ikä, vammaisuus, etninen tai kansallinen alkuperä, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaiseminen, maahanmuuttajastatus, siviilisääty, uskonto, seksuaalinen suuntautuminen ja sosioekonominen status tai koulutus- ja tulotaso).
- 4.8. *Työssä suoriutumisen seuraaminen ja palautteen antaminen* (ks. 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen*, 2.6. *Dokumentation suojaaminen*, 2.17. *Käyttäytymisen muutoksen jatkuva arvioiminen*, 2.19. *Tiedonkeruu ja aineistojen kuvaaminen graafisesti*). Asiantuntijan tulee dokumentoida ja seurata koulutettavien ja työnohjattavien työssä suoriutumista näyttöön perustuvien tiedonkeruunetelmien (kuten strukturoitujen havainnointien) avulla. Hänen tulee antaa ajantasaista virallista ja epävirallista kiitosta ja palautetta, joiden tarkoituksena on kehittää

työssä suoriutumista asetettujen tavoitteiden mukaisesti sekä dokumentoida antamansa virallinen palaute. Työssä suoriutumisen ongelmakohtia tunnistettuaan asiantuntijan tulee kehittää, viestiä eteenpäin, toteuttaa käytännössä ja lopuksi arvioida kehittämissuunnitelma, joka sisältää selkeät etenemistavat ongelmien ratkaisemiseksi.

- 4.9. *Tehtävien siirtäminen koulutettaville* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*). Asiantuntijan tulee siirtää työtehtäviä koulutettavalle vasta sen jälkeen, kun hän on varmistanut koulutettavan olevan pätevä suorittamaan siirrettävät tehtävät ja että tehtävien siirtäminen koulutettavalle on tarkoituksenmukaista (esimerkiksi eettisten periaatteiden ja työnantajan toimintaperiaatteiden sekä koulutettavan kanssa asetettujen tavoitteiden perusteella).
- 4.10. *Ohjauksen käytäntöjen ja niiden vaikutusten arviointi* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.17. *Käyttäytymisen muutoksen jatkuva arviointi*, 2.19. *Tiedonkeruu ja aineistojen kuvaaminen graafisesti*). Asiantuntijan tulee sitoutua omien ohjauksen käytäntöjensä jatkuvaan arviointiin muilta pyytämänsä palautteen sekä asiakailta, koulutettavilta ja työnohjaajilta kerätyn palautteen perusteella. Lisäksi asiantuntija dokumentoi tekemänsä itsearviointit ja toteuttaa niiden perusteella ajantasaisia muutoksia ohjauksen käytäntöihinsä.
- 4.11. *Ohjauksen jatkuvuuden varmistaminen* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen*, 3.14. *Palveluiden jatkuvuuden varmistaminen*). Asiantuntijan tulee pyrkiä tunnistamaan ohjaussuhteiden keskeytymiseen johtavia riskejä ja suunnitella keinoja niiden minimoimiseksi sekä

pyrkiä asianmukaisin ja ajantasaisin tavoin varmistamaan ohjauksen jatkuminen suunniteltujen tai suunnittelemattomien keskeytysten kuten työvapaiden, sairauslomien tai hätätapausten varalta. Keskeytysten tapahtuessa hän on yhteydessä kaikkien osapuolten kanssa ja viestii ohjauksen jatkuvuuden varmistavista tavoista.

- 4.12. *Ohjaussuhteen keskeyttäminen* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.3. *Aikamääreiden noudattaminen*, 3.15. *Palveluiden lopettaminen*). Asiantuntijan päättäessä ohjauksen tai muiden ohjausta sisältävien palvelujen keskeyttämisestä, hänen tulee tehdä yhteistyötä kaikkien osapuolten kanssa ja valmistella suunnitelma ohjauksen keskeyttämiseksi siitä lähtökohdasta, ettei keskeyttämisestä saa seurata haittaa koulutettavalle tai työnohjaajalle. Hänen tulee dokumentoida toteuttamansa suunnitelma ja sen lopputulokset.

5. Vastuullinen toiminta julkisesti esiintyessä

- 5.1. *Oikeuksien suojaaminen* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*). Asiantuntijan tulee suojella asiakkaiden, sidosryhmien ja ohjattavien oikeuksia kaikissa julkisissa lausunnoissaan. Asiantuntija ensisijaisesti asiakkaan oikeudet kaikissa julkisissa lausunnoissa.
- 5.2. *Luottamuksellisuuden huomioiminen julkisissa lausunnoissa* (ks. 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista*). Asiantuntijan tulee suojata asiakkaiden ja ohjattavien luottamukselliset tiedot kaikissa julkisissa lausunnoissaan, ellei niitä koskevista poikkeuksista ole erikseen yhdessä asianomaisten

kanssa sovittu. Asiantuntija hyväksyy vastuunalaisuutensa asiakkaiden ja koulutettavien henkilötietojen luottamuksellisesta ja turvallisesta käsittelystä kaikissa mahdollisissa tilanteissa.

- 5.3. *Julkisesti esiintyminen* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*, 1.2. *Lainmukaisuus*). Asiantuntijan tulee huomioida ammattitoimintaansa koskevia julkisia lausuntoja antaessaan, että kaikki toimintaa koskevat tiedot ovat totuudenmukaisia. Hän ei saa liioitella tai muutoin johtaa muita harhaan sen perusteella, mitä hän ilmoittaa, väittää, ehdottaa tai jättää kertomatta. Asiantuntijan tulee varmistaa, että hän jakaa käyttäytymisanalyysejä koskevaa tietoa maallikoille ymmärrettävällä tavoin. Tällaista tietoa on mm. käyttäytymisen ilmiöiden käsitteellistäminen ja käyttäytymisanalyyttinen tutkimus. Asiantuntija ei anna asiakkailleen tai muille toimijoille tunnistettavissa olevien asiakkaiden hoitoon liittyviä neuvoja julkisilla foorumeilla tai sosiaalisessa mediassa.
- 5.4. *Julkisten lausuntojen oikaiseminen* (ks. 1.3. *Vastuunalaisuus*). Asiantuntija on käyttäytymisanalyysejä edustajana vastuussa kaikista sellaisista julkisista lausunnoista, jotka edistävät hänen liiketoimintaansa tai palveluita riippumatta siitä, kuka lausunnot on antanut ja missä ne julkaistaan. Asiantuntija pyrkii kohtuullisin keinoin estämään muita kuten työnantajia, mainostajia, asiakkaita ja muita sidosryhmiä antamasta harhaanjohtavia lausuntoja hänen ammattitoiminnastaan tai palveluistaan. Jos asiantuntija saa tietää harhaanjohtavaa tietoa sisältävistä lausunnoista tai havaitsee itse olevansa osa niitä, hänen tulee pyrkiä kohtuullisin keinoin korjaamaan havaitsemansa erheet. Asiantuntijan tulee

dokumentoida kaikki tekemänsä toimenpiteet ja niiden lopputulokset.

- 5.5. *Immateriaaliomaisuuksien käyttäminen* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*, 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.3. *Vastuunalaisuus*). Asiantuntijan tulee olla tietoinen immateriaali-oikeuksia koskevista laeista ja noudattaa niitä. Sellaisten aineistojen käyttämiseen, jotka ovat tavaramerkkejä tai tekijänoikeudella suojattuja tai joiden voidaan muuten väittää kuuluvan toisen immateriaali-oikeudeksi lain määritelmän mukaisesti, tulee pyytää lupa. Asiantuntija ei saa lainvastaisesti hankkia tai paljastaa omistusoikeudellisia tietoja riippumatta siitä, miten hän sai niistä tietää.
- 5.6. *Muiden kuin käyttäytymistieteellisten palveluiden mainostaminen* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*, 1.2. *Lainmukaisuus*, 2.2. *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*). Asiantuntija ei saa mainostaa tai markkinoida tieteellisesti todistamattomia tai käyttäytymisanalyysejä peruseräotteiden vastaisia palveluita käyttäytymisanalyyttisinä palveluina. Jos sellaisia palveluita tarjoava organisaatio on asiantuntijan työnantaja, tulee asiantuntijan tuoda asia esiin ja pyrkiä korjaamaan tilanne kohtuullisin keinoin. Lisäksi hänen tulee dokumentoida kaikki tekemänsä toimenpiteet ja niiden lopputulokset.
- 5.7. *Suosittelujen pyytäminen nykyisiltä asiakkailta mainontaa varten* (ks. 1.10. *Lahjojen antaminen ja saaminen*, 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*, 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista*). Asiantuntijan ei tule pyytää suosituksia nykyisiltä asiakkailta uusien asiakkai-

den hankintaan, jotta hän pystyy varmistamaan asiakassuhteiden säilyttämisen vilpittöminä.

- 5.8. *Suosittelujen pyytäminen entisiltä asiakkailta mainontaa varten* (ks. 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*, 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista*). Silloin, kun asiantuntija pyytää entisiltä asiakkailta tai muilta sidosryhmiltä suosituksia käyttäekseen niitä suunnitellusti uusien asiakkaiden hankintaan, suositukseen tulee sisällyttää tieto asiantuntijan ja suosittelevan välisestä suhteesta. Lisäksi suositukset on pystyttävä tunnistamaan joko pyydytyksi tai pyytämättä annetuiksi. Asiantuntijan tulee suosituksia pyytäessään myös huomioida mahdollisuus entisten asiakkaiden palaamisesta tarjoamiinsa palveluihin sekä sopia selvästi, missä suositus julkaistaan ja miten sitä käytetään. Asiantuntijan tulee kertoa suosituksia pyytäessään noudattavansa henkilötietojen luottamuksellista ja turvallista käsittelyä kohdassa 5.2. *Luottamuksellisuuden huomioiminen julkisissa lausunnoissa* mainituin tavoin. Hänen tulee myös keskustella suosittelevan kanssa yksityisyyden suojan mahdollisesta osittaisesta paljastumisesta (esimerkiksi silloin, kun suosittelevan palveluun osallistuminen tulee julkiseksi tai suositus on alkuaan tarkoitettu henkilökohtaiseksi kiitokseksi).
- 5.9. *Suosittelujen hyödyntäminen muussa kuin markkinoinnissa* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*, 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista*). Silloin, kun asiantuntija voi hyödyntää suosituksia esimerkiksi rahoituksen, avustuksen tai vastaavien haussa. Silloin hänen tulee kuitenkin sopia selvärajaisesti suosittelijan kanssa, mihin tarkoitukseen suositusta on tarkoitus käyttää sekä huomioida suosittelevan kanssa aiemmin tehdyt luottamuksellisuutta edellyttävät sopimukset.

5.10. *Sosiaalisen median ja verkkosivujen käyttäminen* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*, 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista*). Asiantuntijan tulee olla tietoinen sosiaalisen median ja verkkosivustojen käytämisen myötä esiintyvistä yksityisyyden suojan sekä henkilötietojen luottamuksellisen ja turvallisen käsittelyn riskitekijöistä. Hänen tulee käyttää omia ammatillisia ja henkilökohtaisia käyttäjätilejään nämä lähtökohdat huomioiden. Asiantuntija ei saa julkaista asiakkaiden tietoja ja/tai heitä koskevaa digitaalista sisältöä henkilökohtaisilla sosiaalisen median käyttäjätileillään tai verkkosivustoillaan ilman asianmukaisia toimenpiteitä. Silloin, kun asiantuntija aikoo julkaista asiakkaiden tietoja ja/tai heitä koskevaa digitaalista sisältöä ammatillisilla sosiaalisen median tileillään ja verkkosivustoillaan, asiantuntijan tulee ensin varmistaa, että hän 1) on saanut asiakkaalta tietoon perustuvan suostumuksen

ennen julkaisemista, 2) on sisällyttänyt julkaisuun vastuuvapauslausekkeen, jonka mukaan tietoon perustuva suostumus on saatu ja että tietoja ei saa tallentaa ja käyttää uudelleen ilman nimenomaista lupaa, 3) julkaisee asiakkaita koskevia tietoja sosiaalisen median kanavissa tavoilla, jotka vähentävät tietojen edelleen jakamisen mahdollisuutta ja 4) toteuttaa asianmukaiset toimet jaettujen tietojen väärinkäytön estämiseksi ja korjaamiseksi dokumentoimalla kaikki toteuttamansa toimet ja niiden lopputulokset. Asiantuntijan tulee seurata sosiaalisen median tilejään ja verkkosivustojaan riittävän usein ollakseen varma jaettujen tietojen oikeellisuudesta ja asianmukaisuudesta.

- 5.11. *Digitaalisen sisällön käyttäminen osana julkisia lausuntoja* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.3. *Vastuunalaisuus*, 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.5. *Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille*, 2.11. *Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*, 3.10. *Tiedottaminen luottamuksellisuuden rajoituksista*). Silloin, kun asiantuntija aikoo julkisesti jakaa tietoja asiakkaasta digitaalisessa muodossa (kuten palvelua kuvaavan videotallenteen), hänen tulee 1) varmistaa henkilötietojen luottamuksellinen ja turvallinen käsittely, 2) pyytää ja etukäteen saada asiakkaalta tietoinen suostumus, 3) käyttää sisältöä vain aiottuun ja suostumuksen mukaiseen rajattuun tarkoitukseen ja 4) liittyy julkaisuun vastuuvapauslauseke, joka osoittaa asiakkaalta saadun tietoon perustuvan suostumuksen.

6. Vastuullinen toiminta tieteellisessä tutkimuksessa

- 6.1. *Lakien ja säädösten yhdenmukainen noudattaminen tieteellisessä*

tutkimuksessa (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*). Asiantuntijan tulee suunnitella ja toteuttaa tieteellinen tutkimus noudattamalla keskeisiä lakeja ja säädöksiä yhdenmukaisesti sekä tutkimushanketta ohjaavien yhteisöjen vaatimuksia (kuten väli- tai loppuraporttien kirjoittaminen rahoittajille).

- 6.2. *Eettisen ennakoarvioinnin lausuntopyynnön tekeminen* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 3.1 *Toimiminen asiakkaan eduksi*). Asiantuntija selvittää etukäteen, tuleeko hänen pyytää lausunto tutkimuksen eettisestä ennakoarvioinnista silloin, kun hän toteuttaa tieteellisen tutkimushankkeen itsenäisesti, tutkimusryhmässä tai palveluntarjoajan yhteydessä. Hän pyytää tarvittaessa lausunnon ennen tutkimukseen ryhtymistä (ks. *Tutkimuseettinen neuvottelukunta*, 2019).

- 6.3. *Tutkimuksen toteuttaminen palveluntarjoajan yhteydessä* (ks. 1.2. *Lainmukaisuus*, 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 2.2. *Tehokkaan hoidon tarjoaminen*, 3.1. *Toimiminen asiakkaan eduksi*). Asiantuntijan tulee ensisijaistaa asiakkaan palveleminen ja hyvinvointi palveluntarjoajan yhteydessä toteutetun tutkimushankkeen ajan. Asiantuntijan tulee sen lisäksi tietoisesti noudattaa kaikkia palveluntarjontaansa koskevia ja käyttäytymisanalyysin asiantuntijoille laadittuja eettisiä periaatteita. Silloin, kun tutkimukseen osallistumiseen käytetään kannustimia palveluiden yhteydessä, asiantuntijan tulee selkeyttää palvelun sisältö sekä mahdolliset riskit, sitoumukset ja rajoitukset kaikille osapuolille.

- 6.4. *Osallistumishalukkuuden varmistaminen tietoon perustuvan suostumuksen avulla* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen*, 2.7.

Palveluista tiedottaminen ja niiden laskuttaminen, 2.11. Sopimuksen laatiminen ennen työskentelyn aloittamista). Asiantuntijan tulee hankkia mahdollisilta tutkittavilta tietoon perustuva suostumus tai tarvittaessa osallistumista puoltava suostumus tutkimuksen eettisyyttä arvioivan toimikunnan ohjeiden ja hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Silloin, kun asiantuntija saa tietoonsa, että hänen asiakkaitaan, muita sidosryhmiä, koulutettavia ja/tai työnohjattavia koskevaa palveluntarjonnan yhteydessä kerättyä tietoa saatetaan tai on tarkoituksena välittää tieteelliselle yhteisölle, hänen tulee sisällyttää siitä suostumuslomakkeisiin erillinen osio ja varmistua suostumuksesta ennen tiedon jakamista tai julkaisemista muille osapuolille. Sen lisäksi hänen tulee tehdä asiakkaalle ymmärrettävällä tavalla selväksi, ettei suostumuksen antaminen, antamatta jättäminen tai suostumuksen peruuttaminen vaikuta millään tavalla asiakkaan saamaan palveluun suostumuksen peruttamisen hetkellä tai sen jälkeen, ja selkeyttää myös asiakkaan oikeudet peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa ilman asiakkaalle haitallisia seurauksia. Samat käytännöt suostumuksen peruuttamisen käytännöistä koskevat myös muita henkilöitä, joista on kerätty tutkimuskäyttöön aiottua tietoa asiantuntijan palveluntarjonnan yhteydessä.

- 6.5. *Luottamuksellisuus ja tunnistetietojen käsittelyminen* (ks. 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen, 2.5. Luottamuksellisten tietojen välittäminen kolmansille osapuolille, 2.6. Dokumentaation suojaaminen*). Asiantuntijan tulee ensisijaistaa tutkimushenkilöiden tietojen turvallinen käsittely. Hänen tulee ennaltaehkäistä asian-

mukaisten toimenpiteiden avulla (kuten varmistamalla tutkittavien anonymiteetti hävittämällä heitä koskevat tunnistetiedot), ettei luottamuksellista tietoa tai tunnistetietoja käsitellä tai jaeta vahingossa tai huolimattomasti tutkimuksen teon tai tutkimustiedon julkaisemisen yhteydessä.

- 6.6. *Pätevyys tieteellisen tutkimuksen toteuttamiseen* (ks. 1.4. *Nimetyssä roolissa toimiminen, 1.5. Pätevyyttä vastaavan ammattitoiminnan harjoittaminen, 1.6. Ammattitaidon ylläpitäminen, 3.1. Toimiminen asiakkaan eduksi*). Asiantuntijan tulee toteuttaa tieteellistä tutkimusta itsenäisesti vastan jälkeen, kun hän on toteuttanut vastaavanlaista tutkimusta onnistuneesti tavoitteellisessa ohjauksessa (esimerkiksi pro gradu -tutkielman, väitöskirjan tai tutkimushankkeen yhteydessä). Asiantuntija ja hänen tutkimusavustajansa voivat toteuttaa vain sellaista tutkimusta, johon he ovat asianmukaisesti kouluttautuneet ja valmistautuneet. Ennen sellaisen tutkimuksen tekemistä, johon asiantuntija ei ole saanut koulutusta, hänen tulee hakeutua asianmukaiseen koulutukseen ja hankkia pätevyys tai tehdä tutkimusyhteistyötä riittävän pätevyyden hankkineiden henkilöiden kanssa. Tutkimushankkeen johtajana toimiessaan asiantuntija on vastuussa kaikkien tutkimushankkeessa mukana olevien henkilöiden eettisestä toiminnasta ja hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamisesta.
- 6.7. *Eturistiriidat tutkimuksessa ja tutkimustiedon julkaisemisessa* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus, 1.11. Muiden etujen mukaisesti toimiminen, 2.10. Eturistiriitojen tunnistaminen*). Asiantuntija pyrkii ennalta tunnistamaan, tuomaan ilmi ja osoittamaan selke-

ästi tutkimuksen toteuttamista koskevat, esimerkiksi henkilökohtaiset, taloudelliset sekä organisaatioon tai käyttäytymisanalyttisiin palveluihin liittyvät eturistiriidat. Hän pyrkii myös tunnistamaan, ja hänen tulee tuoda ilmi sekä osoittaa selkeästi tiedon julkaisemiseen ja toimittamiseen liittyvät eturistiriidat. Jos eturistiriitoja havaitaan tai niiden arvioidaan aiheuttavan esteitä työskentelylle, asiantuntijan tulee kohdan 2.10. *Eturistiriitojen tunnistaminen* mukaisesti toteuttaa tarvittavat toimenpiteet niiden ratkaisemiseksi, dokumentoida kaikki tekemänsä toimenpiteet sekä niiden lopputulokset.

- 6.8. *Ansioiden tunnustaminen ja kuvaaminen läpinäkyvästi* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*, 1.11. *Muiden etujen mukaisesti toimiminen*, 2.10. *Eturistiriitojen tunnistaminen*). Asiantuntijan tulee tunnustaa muiden kontribuutionsa tieteelliseen tutkimukseen antaneiden henkilöiden ansiokkuus (kuten kirjoittajuus) hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2021). Kirjoittajuuden ja muiden julkaisemisessa tai toimittamisessa osoitettujen käytänteiden ja kiitosten avulla pyritään tarkasti kuvaamaan mukana olleiden henkilöiden tieteellinen tai professionaalinen kontribuutio riippumatta heidän muista meriiteistään (esimerkiksi professorin ja opiskelijan tai asiantuntijan ja koulutettavan tekemän yhteisjulkaisun yhteydessä).
- 6.9. *Vilpittömyys tutkimustiedon julkaisemisessa ja esittämisessä* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*). Asiantuntija ei saa ottaa omiin nimiinsä muiden tekemää työtä tai muiden keräämää tutkimustietoa. Hänen tulee myös asianmukaisin tavoin viitata ja tarkasti ilmaista, jos hän

julkaisee jo aiemmin julkaistua tutkimusaineistoa tai tekstiä. Asiantuntija ei saa esittää tekaistuja havaintoja tai muokata havaintoja niin, että niistä johdetut tulokset vääristyvät. Hänen tulee olla tietoinen myös muista hyvää tieteellistä käytäntöä loukkaavista toimintatavoista. (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2020.)

- 6.10. *Tutkimusaineistojen säilyttäminen* (ks. 2.4. *Luottamuksellisen tiedon suojaaminen*, 2.6. *Dokumenttaation suojaaminen*, 3.11. *Ammattitoiminnan dokumentoiminen*, 4.5. *Ohjauksen dokumentoiminen*). Asiantuntijan tulee olla tietoinen ja noudattaa kaikkia tieteellistä tutkimusta varten kerättyyn materiaaliseen ja sähköiseen tutkimusaineiston kokoamiseen, säilyttämiseen, siirtämiseen ja hävittämiseen liittyviä sääntöjä ja toimintatapoja (kuten eettiseen ennakoarviointiin laadittu aineistonhallintasuunnitelma, organisaation tai rahoittajan toimintaperiaatteet). Hän säilyttää tunnistetietoja sisältävät dokumentit ja aineiston vain ennalta suunnitellun ajan, ennalta suunnitellussa paikassa ja ennalta suunnitelluin tavoin. Asiantuntijan tulee hävittää fyysinen dokumentaatio aineistonhallintasuunnitelmaa noudattaen tai asianmukaisesti heti sen jälkeen, kun hän on tehnyt siitä anonymisoidut sähköiset kopiot tai aineiston yhteenvedon (kuten raportin tai kuvaajan).
- 6.11. *Tutkimusaineistojen huolellinen ja tarkka käyttäminen* (ks. 1.1. *Totuudenmukaisuus*, 2.19. *Tiedonkeruu ja aineistojen kuvaaminen graafisesti*, 5.3. *Julkisesti esiintyminen*). Asiantuntija ei saa väärentää tutkimusaineistoa tai sen perusteella tehdyn analyysin tuloksia tutkimuksessaan, julkaisuissa eikä niitä koskevissa esityksissä. Hänen tulee suunnitella

ja toteuttaa tutkimus ja kuvata sen työvaiheet ja tulokset siten, ettei niitä voida tulkita erheellisesti. Jos asiantuntija havaitsee erheitä julkaisemassaan tiedossa, hänen tulee tehdä julkaisijan ohjeita noudattaen tarvittavat toimenpiteet ja korjata havaitut erheet. Tutkimushankkeessa kerätty aineisto tulee esittää yleisölle ja tieteelliselle yhteisölle kokonaisu-

udessaan aina, kun se on mahdollista. Niissä tapauksissa, joissa aineiston esitleminen kokonaisuutena ei ole mahdollista, asiantuntijan tulee kuvata esityksissään ja julkaisujen käsikirjoituksissa riittävän kattavasti myös aineiston kokonaan tai osittain puuttuvat osat sekä kertoa syyt aineiston puuttumiselle.

Lähdeluettelo

Association for Behavior Analysis International. (2022). *Position Statement on the Use of CESS*. Haettu 18.12.2022 osoitteesta <https://www.abainternational.org/about-us/policies-and-positions/position-statement-on-the-use-of-cess-2022.aspx>.

Bailey, J. & Burch, M. (2011). *Ethics for behavior analysts* (toinen painos). Routledge.

Behavior Analyst Certification Board. (2022). *Ethics code for behavior analysts*. BACB. Haettu 28.6.2022 osoitteesta <https://www.bacb.com/wp-content/uploads/2022/01/Ethics-Code-for-Behavior-Analysts-220316-2.pdf>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Haettu 28.6.2022 osoitteesta https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2020). *HTK-loukkaukset*. TENK. Haettu 28.6.2022 osoitteesta <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/htk-loukkaukset>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2021). *Hyvä tieteellinen käytäntö*. TENK. Haettu 28.6.2022 osoitteesta <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>.